

174142

HZ. MUHAMMED
VE
EVRENSEL MESAJI
SEMPOZYUMU
20-22 NİSAN 2007

Yayına Hazırlayan
Doç. Dr. Mahfuz Söylemez

Türkiye Elyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	174142
Tas. No:	297.92 HAZ.M

İslâmî İlimler Dergisi Yayınları: 2

İslâmî İlimler Dergisi Yayınları
Dizgi Kapak: İslâmî İlimler Dergisi
Baskı, kapak baskı, cilt: Özkan Matbaacılık
Birinci Basım: Aralık 2007

ISBN: 978-975-98073-3-7

İslâmî İlimler Dergisi Yayınları
Yeniyol Mahallesi 1.Gazi Sok. No:9/2 ÇORUM
Web: islamilimlerdergisi.com
Tif: 0 364 224 81 18
e-posta: islami_ilimlerdergisi@yahoo.com

Her yazının dil ve bilimsel sorumluluğu yazarına aittir.

HZ. PEYGAMBER'İ ANLAMADA TARİHSEL MUHAMMED İLE MENKABEVİ MUHAMMED'İ BİRBİRİNDEN AYIRMANIN ÖNEMİ

Sönmez KUTLU*

Muhterem Hazirun!

Konuşmama başlamadan önce hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Dünya tarihini derinden etkileyen şahsiyetlerden birisi olan Hz. Muhammed hakkında, Müslüman ve Müslüman olmayan pek çok araştırmacı tarafından sayısız eser yazılmış; popüler veya akademik düzeyde onlarca, belki yüzlerce bilimsel toplantı düzenlenmiştir. Daha nice ilmi toplantıların konusu olmaya devam edecektir. Bütün bunlara rağmen, tarihsel bir şahsiyet olarak Hz. Muhammed'i ortaya koyabilmiş değiliz. Bir şahsiyet hakkında herkes konuşunca, yüzlerce araştırmaya konu olunca, o şahıs tanınmaz hale gelmektedir. Bir de önyargılı ve taraflı çalışmaların nesnesi haline gelince, insanların zihinleri daha da karışmakta ve farklı tasavvurlar oluşmaktadır. Ben bu tebliğimde, İslam Peygamberi Hz. Muhammed'i doğru anlamanın önünde büyük bir engel oluşturan Menkabevi Muhammed tasavvuru üzerinde durmak istiyorum.

İslam dünyasında geçmişte ve günümüzde Hz. Muhammed ile ilgili tasavvurlar birbirinden farklıdır. Bu tasavvurları mezheplere göre genel hatlarıyla, Şii ve Sünni Hz. Muhammed veya peygamber tasavvurları olarak ya da İslami literatürde, yani siyer-meğazi, fıkıh, hadis, kelim ve tasavvuf edebiyatındaki Muhammed tasavvurları olarak sınıflandırmak mümkündür.

Şii peygamber tasavvurunda Muhammed, peygamberlik misyonundan çok Hz. Ali'yi imamete tayin etmek gibi bir görev üstlenmiştir. Bu sebeple Şii literatürde, bu konuda yazılanlar, Hz. Muhammed'in biyografisi hakkında yazılanlardan daha fazla bir yekun tutar. Sünni literatürde, onun beşerî ve peygamberlik misyonu öne çıkarılmakla birlikte, her bir ihtisas alanı Hz. Muhammed'in farklı yönlerini öne çıkarmaktadır. Siyer ve Megazi kitaplarında, efsanevi bir kahraman olarak, peygamberlik döneminin hemen hemen tamamını, savaş meydanlarında savaşmakla geçiren; fıkıh kitaplarında bütün gün bir müftü, bir kadı ya da müctehid olarak teşriî faaliyetlerde bulunan; hadis kitaplarında söz, fiil ve takrirlerinden oluşan sünnet koyucu; kelim kitaplarında diğer Peygamberlere nazire olarak pek çok mucize gösteren; tasavvuf edebiyatında "kainat yaratılmadan önce Allah'ın nurundan yaratılmış" insan üstü bir şahsiyete dönüşen birisi olarak takdim edilmektedir. Yukarıda sa-

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

yılan geleneklere ait klasik eserlerin pek çoğunda bu yaklaşımın izlerini görmek mümkündür. Ancak insan üstü özelliklere sahip bir varlığa dönüşmesi veya menkabevi bir şahsiyete büründürülmesi ile ilgili malzemeye tasavvufi edebiyatta daha fazla rastlanır.

Tasavvuf edebiyatında, Hz. Muhammed'i insan üstü varlığa dönüştürme çabası, onun yaratılışı ile ilgili iddialarla başlar. Buna göre o, dünya yaratılmadan binlerce yıl önce Allah'ın nurundan¹ ya da cennet toprağından yaratılmıştır ve onun gölgesi yoktur. Böylece o, diğer insanlardan farklı bir konuma yükseltilmektedir. XIV. asrın başlarında ölen Şeyh Safiyüddin'in yorumlarına bu anlayışın nasıl yansıdığına dair bir örnek vermek istiyorum.

Şeyh Safiyüddin, Hz. Peygamber'in "Bana sizin dünyanızdan kadın, güzel koku ve gözümün nuru namaz sevdirildi"² hadisinden hareketle Hz. Muhammed'le diğer insanların tabiatının farklılığını ileri sürer ve şöyle izah eder: "Dünyayı anlara (diğer insanlara) anuñcün izâfet itdi ki, Hazret-i Risâletün -'Aleyhisselâm- toprağı Cennetden idi. Anuñcün gölgesi yokdı ve anların ki " dünyâkum" dimeğ ile hitâb itmiş idi, toprağı dünyadan idi. Pes, dünyâyı anlara bu cihetden ötürü izâfet itdi."³ Şeyh Safiyüddin, aynı mantıkla, Hz. Peygamber'in bedenine taş bağlamasını açıklıktan değil de mübarek, nurani cisminin bu dünyadan gidip kayıp olmamasına bağlamaktadır: " ... mübârek bedenine taşı açıklığından ötürü bağlamazmış, belki şundan ötürü bağlardı, cism-i mübâreki dahi sıfât ile hemrenk idi, mübârek sûretle sıfâtı bir olduğına delil budur ki: Gölgesi yog idi. Pes vakti, mübârek kalbine Hakk Ta'âlâ'nun hevâsı ve arzusu gelürdi, gönülü pervâz iderdi, yakîn olurdu ki, cism-i mübâreki dahi pervâz ideydi ve urüc ideydi. Ol sebepten bir sakil nesne ki, dünyevî ola, anı mübârek bedenine bağlardı ki ol taşdı, taki mübarek sûretle, halk ortasından gâib olub gitmeyeydi."⁴

Hayatını Hz. Muhammed'i anlamaya adanmış çağdaş araştırmacılardan Muhammed Hamidullah ise, "Bana sizin dünyanızdan kadın, güzel koku ve

- 1 Tasavvuf çevrelerinde, Hz. Muhammed'in bizzat Allah'ın nurundan yaratıldığı şeklinde bir nazariye geliştirilmiştir. Buna göre, Allah, Muhammed'i kendi nurundan yarattı. Daha sonra onun nurundan Adem'i yarattı. Hallac-ı Mansur bu nazariyeyi şöyle açıklamaktadır: "Nübüvvet nuru, yalnız onun nurundan çıkmıştır. Nurların aydınlığı bile onun nurundandır. ... vücudu yokluktan, adı kalemden önce. Zira bütün ümmetlerden evvel idi. O ölmez, o hep yaşar. Olduğu gibi durur hep. Dâdiselerden önceydi. O, "şeylerden de. Kainatlardan da önce meşhurdu o. O hep var olacaktır. Renklerden önce anılıyordu, cevherlerden önce dillerdeydi. "Önce"den önceydi. O, "sonra"dan da sonra kalacaktır." (Ömer Rıza Doğrul, İslamiyetin Geliştirdiği Tasavvuf, Ahmed Halis Kitabevi, İstanbul 1984, 85-86.) Hz. Muhammed'in Allah'ın nurundan yaratıldığı konusundaki sufilerin görüşleri, konuyla ilgili rivayetler ve değerlendirmeleri için bkz.: Ahmet Yıldırım, "Hadislerde Yaratılış Problemi", *IV.Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)*, 19-20 Nisan 2001, İsparta 2002, 199-207.
- 2 Ebû Abdürrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali en-Neseî. Sünen, çağrı yay., İstanbul 1981, VII/ 61 (Nisâ, 1); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Çağrı yay., İstanbul 1981, III/128, 285.
- 3 G/ TY/ M/36b
- 4 Şebüsteri, *Gülşen-i Râz*, Yay. Haz.: Sadık Yalsızuçanlar, Timaş Yayınları, İstanbul 1999, 103-104.

gözümün nuru namaz sevdirdi" rivayetini, yukarıdaki anlayışa tamamen ters ve bütünüyle beşeri düzlemde anlamıştır. Her iki algılama biçimini mukayese edebilmemiz için onun yorumunu da aynen aktarıyorum:

Bu hadis, İslâm Peygamberinin şahsiyetinin karakteristiğidir. Hadis, bir taraftan ruh ve vücudu içine alıyor ve insanın sahip olduğu meziyetleri ahenkleştiriyor; diğer taraftan Hz. Muhammed'in ümmetinden herhangi bir kimse için filî misal vermek endişesinde olduğunu ispat ediyor. Öyle görünüyör ki o, bir peygamberin, bütün ümmetine insanüstü vazifeler yüklememesi gerektiği kanaatindeydi ... Diğer bir tabirle o, vasat bir insan için - ister ictimâî, ister manevî sahada- zarurî olan en az külfeti şart koşmuş, fert istediği ve yapabileceği takdirde, bu asgariyi aşma gayretinde onu serbest bırakmıştır. ... Şayet Hz. Muhammed, dünyada hoşâ giden her şeyi hakir görerek bir melek gibi yaşasaydı, bu emir ölü bir yazı olmaktan ileri gidemezdi.⁵

Şahısların hayatını ve kişiliğini ortaya koymada kullanılan "tarihsel kişilikle menkabevi kişiliği birbirinden ayırma" ilkesi, bilim çevrelerinde ilk defa Fuat Köprülü tarafından, peygamber olmayan saygın bir sufînin tarihsel şahsiyetini ortaya koymak için kullanılmıştı⁶. Köprülü, bunu kerametlerle oluşan menkabevi kişiliği ile tarihsel kişiliği birbirine karışmış olan Ahmet Yesevi üzerinde denediği için, büyük sorunlarla karşılaşmadı. Fakat bunun mucize/ mucizeler sahibi bir Peygamber için denenmesi diğer şahsiyetler kadar kolay değildir. Çünkü incelenen kişi, peygamberlik misyonu üstlenmiş ve inanılması gereken esaslar arasında yer alan peygamberlik müessesesini temsil etmektedir. Kur'an ve tarihsel belgeler ışığında yapılan bazı çalışmalar hariç tutulursa, Hz. Muhammed'in tarihsel kişiliğini bu yöntemle inceleme teşebbüsünde bulunan çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Hz. Muhammed, dünya tarihine yön vermiş önemli şahsiyetlerle kıyaslandığında, hayatı en iyi bilinen bir şahsiyettir. Onun soyu-sopu, çocukluğu, gençliği, evliliği, ailesi, çocukları, peygamberliği, hayatı, ahlâkı, İslam'a daveti, Mekke ve Medine dönemi, antlaşmaları, beyatları, savaşları, tartışmaları, üzüntüleri, sevinçleri ve hayatıyla ilgili diğer pek çok ayrıntı, tarihi kaynaklar ve vesikalarla bize kadar ulaşmıştır. Dünyada başka hiçbir kimsenin hayatı onun hayatı kadar iyi bilinmemektedir. Ancak onun yaşamıyla ilgili bu zengin tarihî dokümana, pek çok menkabevi anlatılar gerçek olmayan olaylar eklenmiştir. Hz. Muhammed'i anlama konusundaki tarihsel doküman ve ona yapılan ilave sorununu, Davenport gayet güzel ifade etmektedir: "Meşhur peygamberler ile fâtihter arasında, hayatının tarihi, Hz. Muhammed'in tarihi gibi, en ince ayrıntılarına kadar en doğru ve en vesikalî şekilde kayıt ve zabıt olu-

5 Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*. Çev.: M. Said Mutlu- Salih Tuğ. İrfan yay., İstanbul 1969, II/9.

6 Peygamber olmayan bir şahsiyetin hayatında oluşturulan Menkabevi unsurlar hakkında geniş bilgi için bkz.: Fuat Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 5. Basım, TDV yayınları, Ankara 1984, 27-37.

nan bir kimse gösterilemez. Gerçi Hz. Muhammed'in tarihini, Asyalı yazarların mübalağalarından ayırdığımız zaman geride kalan olaylar, sadece gerçektir."⁷

Hz. Muhammed'in anlaşılmasının önündeki asıl engel, onun hakkında oluşturulan yalan isnatlar, mübalağalar, menkabevi ve efsanevi haberlerdir. Bu sebeple onun yaşamını anlamaya çalışırken bu geniş rivayet malzemesine karışan efsanevi veya menkabevi Hz. Muhammed tasavvuruna kaynaklık eden rivayetler konusunda son derece dikkatli olmak gerekmektedir. Bu rivayet malzemesinden hareketle iki ayrı Hz. Muhammed tasavvuruyla karşı karşıyayız. Bunlardan birisi, beşer olan ve yaşamış Hz. Muhammed tasavvuru, diğeri ise, yüceltilen, efsaneleştirilen, menkabevi bir şahsiyete büründürülen Hz. Muhammed tasavvurudur. Bu iki tasavvurdan birincisine ben tarihsel gerçekliği olan Hz. Muhammed, ikincisine menkabevi Muhammed adını veriyorum.

Hz. Muhammed'in hayatı ve kişiliğinin, bu kadar fazla doküman arasından sağlam bilgi, belge, kaynak ve tanıklara dayalı olarak analiz edilmesi son derece önemlidir. Ancak bu malzemenin tenkit süzgecinden geçirilerek güvenilirliğinin tespit edilmesi daha da önemlidir. Beşer ve resul olarak Hz. Muhammed'i doğru anlamada, tarihsel bir belge olarak Kur'an, birinci derecede bir kaynak özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla tarihsel-beşerî bir kişilik olarak Allah'ın elçisi olmuş Hz. Muhammed ile sonradan üretilen menkabevi, mucizevi ve efsanevi Hz. Muhammed'i birbirinden ayırabilmenin temel ilkelere, Allah'ın kitabından hareketle ortaya koyabiliriz. O, ilahî vahiyden bağımsız olarak anlaşılabilir. Bu konuda yüce kitaba ters düşen her çeşit bilgi, belge ve tasavvur, geçersizdir. Dolayısıyla Hz. Muhammed'le ilgili ana çerçeveyi belirleyecek olan bu kitap olmalıdır. Çünkü o, Kur'an'a rağmen veya onun emri dışında hareket etmemiştir. O, ayetlerde "bizden biri, yani beşer olarak, kendi toplumunun bir ferdi olarak, tarihin içinde konuşlanan ve menkabevi yönü bulunmayan" birisi olarak sunulmaktadır. Bu açıdan Kur'an'da sunulan tasavvur, menkabevi olmaktan öteye tamamen tarihsel bir tasavvurdur. İşin en ilginç yanı, diğer peygamberleri, kıssalarla menkabevi bir çerçevede, Hz. Muhammed'i ise tarihsel çerçevede incelemesidir. Hz. Muhammed hakkında çizilen tarihsel çerçeve, genel hatlarıyla şöyledir:

1. Hz. Muhammed, diğer insanlar gibi bir beşerdir. Kur'an, indirilmeye başladığı ilk günden itibaren, Hz. Muhammed'in bizim gibi bir beşer olduğu vurgulanmakta ve beşer üstü özelliklere sahip olmadığına her fırsatta dikkat çekilmekteydi.⁸ Genelde Arap toplumunun, özelde Cahiliye insanının ve

7 Lord John Davenport, *Hz. Muhammed ve Kur'an'ı Kerim*, Çev.: M.S.S.P., Ankara Üniversitesi Basımevi, Arar Yayınları: 1, Ankara 1967, 1.

8 Onun beşer olduğunu bildiren ayetlerden bir kaçış şöyledir: " (Ey Muhammed!) De ki: "Ben de, ancak sizin gibi bir insanım. Bana, Tanrı'nın tek bir Tanrı olduğu vahyolunuyor. Artık O'na yönelin, O'ndan bağışlanma dileyin; ortak koşanların vay haline." (41. Fussilet, 6; Krş.: 18. Kehf. 10) " Ey İnanalar! Andolsun, size içinizden, sıkıntıya uğramanız kendisine ağır gelen,

ehl-i kitabın bu konudaki tasavvuru önemli sorunlar içerdiğinden, Allah, bu tasavvuru düzeltmeye yönelik vahiy pasajları indirdi. Arap putperestliğindeki peygamber tasavvuru ve bunun arka planı, Kur'an ayetlerinden hareketle İlahî Güler ve Ömer Özsoy tarafından genel hatlarıyla şöyle tespit edilmiştir: "Cahiliyye putperestliğinin kâhinlik (gelecekte haber verme), cinlerin gayb-tan haber verdiği ve meleklerin Allah'ın kızıları olduğu gibi telakkiler, zihinleri gerçek anlamda ilâhî olanla olmayana, tabii olanla tabiatüstünü ayıramayacak derecede körleştirmişti. Bu zayıflatılmış zihin yapısından dolayı Cahiliyye Arapları, kendi içlerinden, her yönüyle normal bir insanın Allah'tan vahiy almasını kavramakta ve kabullenmekte güçlük çektiler. Onlara göre, bir insanın Allah'la ilişkiye girebilmesi, onun günlük hayatında da olağan üstülüklerle donatılmış olmasını gerektirmekteydi; oysa, öteden beri tanıyageldikleri Muhammed, vahiy adına iddiası dışında normal bir beşerdi. Kur'an'ın Hz. Muhammed'in bir beşer olduğunu vurgulaması, bu zeminle ilişkili okunmalıdır."⁹ Hz. Peygamber'e inanan kimseler, aşırı sevgileri dolayısıyla olsa gerek, ona insan üstü özellikler vermeye başlamıştır. Diğer taraftan daha önceki peygamberlerin mucizevi yönlerinin öne çıkarılmasına olan ilgileri, kendi peygamberlerini "insan"lığundan soyutlanarak, sayısız olağanüstü niteliklerle bezenmiş bir imaja"¹⁰ dönüştürmelerine sebep olmuştur.

2. Hz. Muhammed, ölümsüz değildir, ebediliği yoktur. Her canlı gibi, ölü mü tatmıştır. Bu sebeple Kur'an, Hz. Muhammed'in ölümsüz bir varlık olmadığına açık bir şekilde dikkat çekmiştir.¹¹

3. Hz. Muhammed, duyguları olan bir beşerdi. Korkulu, endişeli ve hüzünlü günleri ve yılları oldu. Sevdi, sevildi, göz yaşları döktü, ümitsizliğe kapıldı, hata yaptı, hata yapanları bağışladı.¹² Daha iyi karar verebilmek için arkadaşlarının görüşlerinden yararlandı. Örneğin Habbab b. Münzir, Bedir savaşında konaklama yeri ile ilgili Hz. Peygamber'in önerdiği yeri uygun bulmayarak karşı çıkmıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, onun görüşünü benimseyerek karargahı Bedir'deki su kuyularının başına kurmuştu.

size düşünün, inananlara şefkatli ve merhametli bir elçi geldi." (9. Tevbe, 128) Diğer ayetler için bkz.: 21. Enbiyâ, 25 (Mekki), 75 (Mekki); 12. Yusuf, 109 (Mekki); 16. Nahl, 43 (Mekki); 13. Ra'd, 138 (Medeni); 14. İbrahim, 4 (Mekki) (illa bi-lisâni), 10-11 (Mekki); 40. Mümin, 78 (Mekki); 25. Furkân, 7, 25 (Mekki); 41. Fussilet, 14 (Mekki); 5. Mâide, 75 (Medeni), 18 (Medeni) (bel entüm beşerün minmen hulika); 9. Tevbe, 128 (Mekki); 13. Ra'd, 38 (Medeni); 17. İsrâ, 93-94 (Mekki); 46. Ahkâf, 9 (Mekki); 6. En'âm, 91 (Medeni); 18. Kehf, 110 (Mekki); 23. Müminun, 24 (Mekki); 6. En'âm, 33 (Mekki); 42. Şura, 51 (Mekki).

9 Ömer Özsoy-İlahî Güler, *Konularına Göre Kur'an (Sistematik Kur'an Fihristi)*, I. Baskı, Fevri Yayınevi, Ankara 1996, 565.

10 Özsoy-Güler, *Konularına Göre Kur'an (Sistematik Kur'an Fihristi)*, 565.

11 "(Ey Muhammed!) Senden önce de hiçbir insana ölümsüzlük vermedik; sen öleceksin de onlar temelli mi kalacaklar? Her nefis ölümü tadacaktır. ..." (21. Enbiya, 34-35. Krş.: 39. Zümer, 30)

12 "Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile." (3. Âl-i İmrân, 159); "Size içtinizden böyle bir peygamber geldi ki, hüsranınıza üzülür, saadetinizi ister, yüreği şefkat ve merhametle (rahîm) çarpar." (9. Tevbe, 128)

4. Hz. Peygamber, hatasız bir kul değildi. Bir çok kere yaptığı hatalar dolayısıyla Allah'ın ikazına maruz kalmış¹³ ve ümitsizliğe kapıldığı anlarda, kendini yalnız hissettiği durumlarda Allah tarafından teselli edilmiştir.¹⁴

5. Hz. Muhammed, hastalandı, yoruldu, uyuya kaldı, namazını kaçırdı, namaz kılarırken yanıldı. Bunlar, tabii olarak her insanın başına gelebilecek türden şeylerdi. Kur'an'da burada dile getirilenlerin tamamını zikretmedi. Ancak tarihî ve biyografik kaynaklar, bu tür bilgileri bütün ayrıntılarıyla aktarmaktadır. Sonuç olarak Hz. Muhammed, acıktı, susadı, yedi, içti, uyudu, evlendi, baba oldu, eş oldu, çoluk çocuk sahibi oldu.¹⁵

6. Hz. Muhammed, her şeyi bilmiyordu. Dolayısıyla gaybı da bilmiyordu. Sadece kendisi hayatta iken olacak bazı şeyleri, vahiy yoluyla bildirildiği için bilmekteydi. Her şeyi bilemediği ve de her şey bildirilmediği için, peygamberlik görevi sırasında büyük sıkıntılara maruz kaldı. Eğer bilseydi, hayatında karşılaşacağı sıkıntılara ve tehlikelere karşı önceden önlem alırdı. Hatta Kur'an, Peygamber'i gaypten haber veren olağanüstü bir şahsiyet olarak gören Cahiliye müşriklerinin bu yanlış tasavvurlarını şu ayetlerle düzeltmeye çalıştı:

*"De ki "Allah dilemedikçe ben kendime bir fayda ve zarar verecek değilim. Eğer gaybı bilseydim, daha çok iyilik yapardım ve bana kötülük de dokunmazdı. Ben ancak, inanan insanlar için bir uyarıcı ve müjdeciyim."*¹⁶

*"(Ey Muhammed!) De ki; "Size "Allah'ın hazineleri elimdedir" demiyorum; gaybı da bilmiyorum; size: "Ben bir meleğim" de demiyorum. Ben, ancak bana vahyolunana uyuyorum." De ki: Kör ile gören bir midir? Hiç düşünmüyor musunuz?"*¹⁷

*"(Ey Muhammed!) De ki: "Ben (diğer) elçilerden (farklı) türedi birisi değilim; ne benim, ne de sizin başınıza gelecekleri bilirim; ben ancak bana vahyolunana uymaktayım; ben apaçık bir uyarıcıyım."*¹⁸

7. Hz. Muhammed'e insanları İslam'a ikna etmek için verilen tek mucize Kur'an'dı. Nitekim Kur'an'ın mucizeviliği, ayetlerde her fırsatta vurgulanmıştır. Bu ayetlerden bir kaç şöyledir:

"Ona Rabbinden (başkaca) mucizeler indirilmeli değil miydi?" derler. De ki: Mucizeler ancak Allah'ın katındadır. Ben ise sadece apaçık bir uyarıcıyım. Kendilerine okun-

13 Bkz.: 80. Abese, 1-12; 33. Ahzâb, 1; 33. Ahzâb, 37-39; 28. Kasas, 86-88; 17. İsrâ', 73-75; 17. İsrâ', 86-87; 10. Yunus, 94-95; 11. Hud, 12; 6. En'am, 35; 6. En'am, 52-55; 18. Kehf, 6; 18. Kehf, 28; 16. Nahl, 126; 8. Enfal, 67-68; 3. Âl-i İmrân, 128; 4. Nisâ, 105-113; 68. Kalem, 48; 9. Tevbe, 43.

14 Bir çok kere teselli edildi. Bkz.: 73. Müzzemmil, 10-11; 93. Duha, 1-11; 94. İnşirah, 1-4; 108. Kevser, 1-2; 38. Sad, 17; 36. Yasin, 76; 35. Fاطر, 4; 35. Fاطر, 25; 20. Taha, 131-132; 27. Neml, 70; 27. Neml, 78-81; 10. Yunus, 65; 15. Hicr, 87-89; 15. Hicr, 97; 6. En'am, 33-35; 31. Lokman, 23; 40. Mü'min, 4; 40. Mü'min, 55; 40. Mü'min, 77; 44. Duhan, 58-59; 46. Ahkâf, 35; 51. Zariyat, 52-54; 16. Nahl, 127-128; 52. Tur, 48-49; 30. Rum, 60; 47. Muhammed, 13; 76. İnsan, 23.

15 Bkz.: 33. Ahzâb, 53.

16 7. Arâf, 188.

17 6. En'am, 50 (Mekki); 11. Hud, 31 (Mekki).

18 46. Ahkâf, 9. Benzeri ayetler için bkz.: 3. Âl-i İmrân, 44, 179 (Medeni); 12. Yusuf, 102 (Mekki); 6. En'am, 59 (Mekki); 11. Hud, 49 (Mekki); 27. Neml, 65 (Mekki); 29. Cin, 26 (Mekki).

*makta olan Kitab'ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi? Elbette iman eden bir kavim için onda rahmet ve ibret vardır."*¹⁹

Vahyin geldiği dönemde müşriklerin zihninde olduğu gibi, Arap toplumundaki diğer din mensuplarının zihninde de tarihsel olmayan, olağanüstü niteliklere ve mucizelere sahip bir peygamber tasavvuru vardı. Kur'an'da yaklaşık yirmi ayette, Kureyşliler ve Ehl-i Kitab'ın Hz. Muhammed'den mucize göstermesini istediği ve her defasında bu mucize taleplerinin geri çevrildiği görülmektedir. Putperest Kureyşliler, bir melek olmadığı için Hz. Peygamber'i beğenmeyerek onun hazineler ve bahçeler sahibi zengin birisi olmasını ya da olağanüstü özelliklere sahip bir varlık veya melek olmasını istiyordu.²⁰ Onların peygamber tasavvurunu ve peygamberden beklentilerini şu iki ayet veciz bir şekilde ortaya koymaktadır:

*"Onlar: Sen, dediler, bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız. Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; öyle ki, içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtılsın. Yahut, iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırılsın veya Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin. Yahut da altından bir evin olmalı, ya da göğe çıkmalsın. Bize, okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece (göğe) çıktığına da asla inanmayız. De ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben sadece beşer bir elçiyim."*²¹

*"Kâfirler diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya! (Halbulki) sen ancak bir uyarıcısın ve her toplumun bir rehberi vardır."*²²

Yahudi ve Hıristiyan geleneğinde peygamberler, bir kral veya bayağı bir insan ya da bir çok mucizesi olan tanrılaştırılmış bir insan olarak görülüyordu. Bu tasavvur, peygamberden şu isteklerde bulunmalarına sebep oldu:

*"Doğrusu Allah bize, (gökten inen) ateşin yiyeceği (yakıp kor edeceği) bir kurban getirmedikçe hiçbir peygambere inanmamamızı emretti" diyenlere şöyle de: Size, benden önce mucizelerle, (özellikle) dediğiniz (mucize) ile nice peygamberler geldi. Eğer doğru insanlar iseniz, ya onları niçin öldürdünüz?"*²³

19 29. Ankebut, 50-51. Benzeri bir ayet şöyledir: "Onlar: (Muhammed) bize Rabbinden bir mucize getirmeli değil miydi? dediler. Önce gelen kitaplardakinin apaçık delili (Kur'an) onlara gelmedi mi?" (20. Taha, 133)

20 Bu tür ayetlerden bazıları şöyledir: "Biz, (Kureyş'in istediği) mucizeleri göndermekten, ancak, öncelikle onları yalanlamış olması alıkoymdu. (Nitekin) Semud kavmine o dışı deveyi açık bir mucize olarak verdik de onlar bu yüzden zalim oldular. Oysa biz mucizeleri surf korlatmak için göndeririz." (17. İsrâ, 59). "(Putperestler:) "Bu ne biçim elçi? Yemek yiyor, sokaklarda yürüyor. Ona onunla beraber uyarıcı olarak bir melek indirilseydi ya! Yahut, kendisine bir hazine verilseydi veya besleneceği bir bahçesi olsaydı ya!" dediler. Bu zalimler, insanlara: "Sizin uyduğunuz, sadece büyülenmiş bir adamdır" dediler." (25. Furkân, 7-8 Krş.: 6.En'am, 7-8; 25. Furkan, 21; 15. Hicr, 7). "Bizimle karşılaşmayı (bir gün huzurumuza gelecekerlerini) unmayanlar: Bize ya melekler indirilmeliydi ya da Rabbimizi görmeliydük, dediler. Andolsun ki onlar kendileri hakkında kibire kapılmışlar ve azgınlıkta pek ileri gitmişlerdir." (25. Furkan, 21)

21 17. İsrâ, 90-94.

22 13. Rad, 7. Ayrıca bkz.: 10. Yunus, 20; 6. En'an, 7-8, 37.

23 3. Al-i İmran, 183

"Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Onlar Musa'dan, bunun daha büyüğünü istemişler de, "Bize Allah'ı apaçık göster" demişlerdi. Zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı. Bilâhare kendilerine açık deliller geldikten sonra buzağıyı (tanrı) edindiler. Biz bunu da affettik. Ve Musa'ya apaçık delil (ve yetici) verdik."²⁴

Allah, bu ve benzeri ayetlerle Müslümanları ehl-i kitabın peygamber tasavvurunun etkisinden kurtarmaya çalıştı. Fakat daha sonra İslam kültüründe, Hz. Muhammed'i mucize göstermede diğer peygamberlerle yarıştıran bir zihniyetin oluşmaya başladığına şahit olmaktadır.²⁵ Hz. Musa ve Hz. İsa, büyük mucizeler gösterdiyse, Hz. Muhammed de gösterebilir, diyerek ona bir sürü mucizeler isnat edildi. Böylece o beşer üstü ve tarih üstü bir şahsiyete dönüştürüldü. Sonuçta peygamberimiz sürekli mucize gösteren ve insanları mucizeleriyle ikna etmeye çalışan bir şahsiyet olup çıktı. Peygamber'in hadislerini toplayan kitaplarda bu mucizelere özel yer ayrılırken²⁶ kelimî eserlerde, bu malzemenin teolojisi yapıldı ve buna yönelik bir savunma sistemi geliştirildi.²⁷ Halbuki Kur'an, Hz. Muhammed'in insanları mucizelerle ikna etmek üzere gönderilmiş bir peygamber olmadığını açıkça vurgulamaktadır. Peygamberimi-

24 4. Nisâ, 153.

25 Hz. Peygamber'in Kur'an'dan başka mucizesi olmamasına rağmen ona sayısız mucizeler atfedilmiştir. Hatta ona ait mucizeler için ilginç tasnifler yapılmıştır: a) Kendi zamanından evvel olanları haber vermesi, b) Kendi zamanında olmuş ve olacak şeyleri haber vermesi, c) kendisinden sonra kıyamete kadar dünyada ve ahirette olacak şeyleri bildirmesi. Hz. Muhammed'in mucizeleri, onun hayatının belli aşamalarına göre, şöyle tasnif edilmiştir: a) Ruhunun yaratılmasından Peygamberliğinin bildirildiği (bi'set) zamana kadar olanlar, b) Peygamberliğinin başlangıcından vefatına kadar olanlar, c) Vefatından kıyamete kadar olmuş ve olacak şeyler. Kelâmî eserlerde buna benzer tasnifler yapılmaktadır. Bkz.: Ebû'l-Muîn en-Nesefî, *Tabsratu'l-Edille*, thk.: Hüseyin Atay-Şaban Ali Düzgün, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, II/58 vd.

26 Onun belli başlı mucizeleri arasında gösterilen olaylar şunlardır: Üzerine yaslanıp hutbe okuduğu kütüğün, minber yaptırıldıktan sonra deve iniltisine benzer sesler çıkararak ağlaması; Hicret sırasında Hz. Peygamber'in izini sürüp onu yaklaşan Sürakâ'nın atının kuma çakılması ve kendisinin attan düşmesi; parmakları arasından su fışkırtması; birkaç parça ekmeğe üzerine okuması ve o ekmeğten yetmiş seksen kişinin doyması; bir kap suya elini sokmasıyla parmaklarının arasında su fışkırması ve bundan üç yüz kadar müslümanın abdest alması; Resulullah'ın bir kimseye çocuk iken dua etmesi dolayısıyla uzun ömürlü ve sağlıklı olması; gözlerinden rahatsızlanan Hz. Ali'nin gözlerine okuyup dua etmesi üzerine gözlerinin iyileşmesi; kılık olması üzerine ondan dua etmesi istenmesi ve dua etmesi üzerine bir hafta boyunca yağmur yağması; borçlu olan birisinin topladığı hurmaya dua etmesi ve borçluların alacaklarını almasına rağmen hurmanın eksilmemesi; bir sefer sırasında yiyecek sıkıntısı çekilmesi üzerine herkesin yanındaki erzakı toplatarak dua etmesi sonucu erzakın bereklelenmesi. (Buhârî'nin Sahih'inden hareketle tespit edilen bu mucizeler hakkında geniş bilgi için bkz.: Abdurrahman Çetin, *Örneklerle Peygamberimiz*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2006, 191-194) Burada zikredilenler dışında daha pek çok mucize isnat edilmektedir: Hz. Peygamber'in Ay'ı ikiye ayırması; Hz. Peygamber'in zehirlenmesi için pişirilmiş bir koyunun yemeden önce ben zehirliyim diye haber vermesi; elindeki çakıl taşları ve yemek parçalarının Allah'ı zikretmesi; bir kimsenin iman etmesi için Hz. Peygamber'den Müslüman komşusunun ölmüş kızını diriltmesini istemesi ve onun da dirilmesi; âma birisine dua etmesi sonucu gözlerinin açılması; Hz. Ebû Bekir'in ve Ömer'in hilafete geçeceklerini haber vermesi; Hz. Fatıma'nın öleceğini haber vermesi; Hz. Ömer, Osman ve Ali'nin şehit olacaklarını haber vermesi.

27 Nebimizin Mucizeleri (Mucizâtü Nebiyyinâ) başlığı altında hadis kitaplarında sayılanların hemen hemen tamamı yer almaktadır. Bkz.: Ebû Mansûr el-Mâturidî, *Kitâbu't-Tevhîd*, Çev.: Bekir Topaloğlu, İSAM yayınları, Ankara 2002, 256-7; Abdulkahir el-Bağdâdî, *Kitâbu Usûli'd-Dîn*, Darü'l-Âfâk el-Cedide, Beyrut 1981, 182-3; Ebû'l-Muîn en-Nesefî, *Tabsratu'l-Edille*, II/58-80.

zin mucize denebilecek tek evrensel mucizesi, akli bir mucize olan Kur'an'dır. Akla hitap ettiği için insanları ikna etmeye yönelik bir mucizedir.

Hz. Peygamber'in beşerliği, örnek alınabilmesi için son derece önemlidir. İnsanüstü vasıflara sahip birisi veya bir melek peygamber olarak gönderilseydi, dini hayat için örnek alınması mümkün olmazdı. O zaman insanlar, farklı varlık düzeyine sahip birisine bağlanmaya ve onu örnek edinmeye haklı olarak itiraz edebilirdi. Zaten insan üstü bir varlığı, insanlara örnek ve elçi olarak göndermek Allah'ın adaletine bağdaşmaz. Çünkü insan olmayan birisinden yapmasını istediklerini insanlardan istemek adaletsizlik olur. Kur'an'da "sizden birisini size resul olarak gönderdik"²⁸ denmesi bunun içindir. Bu durumda Hz. Peygamber, model oluşturma anlamında ittiba, iktida ve teessi edilecek bir örnek olabilir. Aksi takdirde her hareketi tekrarlanan anlamında taklit edilecek ve her şeyiyle kendisine benzenilen anlamında teşbih edilecek birisi olurdu. Halbuki Hz. Peygamber'in asil örnekliği, sureten değil siretendir.

Hz. Peygamber'i ve İslam'ı doğru anlayabilmek için, İslam'ın tarihiyle Müslümanların tarihini ayrı ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü İslam'ın tarihi, benim kanaatime göre vahyin başladığı ve bittiği dönemini kapsamaktadır. Burada savunulamayacak, insanlığa ve insani tabiata ters düşebilecek bir fikir ve uygulama yoktur. Ama Müslümanların tarihinde İslam'ın genel doktrinine ters düşen unsurlar ve olumsuz örnekler bulunabilir. Özgürlük açısından Kur'an-ı Kerim'in ortaya koyduğu mesajı Hz. Muhammed'den ayırarak anlayamayız. Ya da Hz. Muhammed'i Kur'an'dan ayırarak anlayamayız. Hz. Muhammed'in din adına ortaya koyduğu her şey Kur'an-ı Kerim'den kaynaklanmaktadır. Bu anlamda Hz. Muhammed'in nübüvvet misyonuyla bir beşer olarak elde etmiş olduğu devlet başkanlığı misyonunu da birbirinden ayrı düşünebiliriz. Çünkü Devlet başkanlığı misyonu, peygamberlik misyonunun bir parçası değildi. Resüllük görevi, ilahidir. Devlet başkanlığı, kendi beşeri tercihidir. Kendi başarılarının, yeteneklerinin ve Müslüman toplumun teveccühünün sonucudur. Başka bir ifadeyle, başarılarının ve toplumsal ihtiyaçların sonucunda elde edilmiş, ortaya konulmuş bir durum olup tamamen insani bir olaydır.

Vahiy sürecinde Hz. Muhammed'in önderliğinde gerçekleşen İslam'ın tarihinin esas kurucu ilkesi, temel hak ve özgürlüklerdi. Yani özgürlükten kasıt, insanları ne Hıristiyanlıkta olduğu gibi kilisenin esiri haline getirmek, ne de müşriklerin yaptığı gibi cansız putların kulları haline getirmektir. İslam, insanla tanrısı arasında vesileleri ve engelleri kaldırmak suretiyle onu özgürleştirmek istedi. Hz. Muhammed de, bunu pekiştirecek uygulamalarda bulundu. Bu açıdan özgürlük, İslam'ın olmazsa olmaz şartlarından biri oldu. Ama

bu esas, tarihsel süreçte kader anlayışıyla değiştirildi. Bireysel ve toplumsal kaderimiz inanç esasları arasına konuldu. Başarısızlıklarımızın, zulüm ve ahlaksızlığımızın faturası kadere kesildiği dönemler oldu. Kur'an'a göre, dine girmeden önce, dine girerken ve girdikten sonra zorlama yapılamaz.²⁹ Müslümanların tarihinde İslam'ı benimsetmeye yönelik veya İslam'a girdikten sonra onun emirlerine uyma konusunda zaman zaman bazı kişilere baskı ve dayatmalar olmuştur.

İslam'ın insanlığa olan mesajını doğru sunabilmek için Hz. Peygamberin özgürleştirici misyonunun tekrar öne çıkarılması son derece önemlidir. Özgürlüğü merkeze koymak, İslam'ı anlama ve güncelleştirme konusunda da yeni bir açılım olacaktır. Hz. Muhammed ve Müslümanlar, "toplumları kılıç zoruyla İslâm'a sokmakla suçlanmakta ve çeşitli iftiralarla karşı karşıya bulunmaktadır. Vatikan'ın dini ve siyasi lideri 16. Benedikt'in "Kur'an-ı Kerim ve peygamber'in insanlığa kılıçtan başka bir şey getirmedeği" şeklindeki bir alıntıyı nakletmesi ve yakışsız sözler sarfetmiş olması, bu zihniyetin dışı vurumundan başka bir şey değildir. Bazı ferdi uygulamalar olmuşsa da, bunun genelleştirilmesi asla doğru değildir. Çünkü İslam, inanırlarına bütün insanları her yolu deneyerek "İslâmlaştırma" diye bir hedef göstermemiştir. Hıristiyanlıktan farklı olarak, her birey günahsız doğar. Her bireyin dinini kendi iradesiyle seçmesi şarttır. Yani bireylerin İslâmlaştırılması değil kendi iradesiyle İslâmlaşması söz konusudur. Ama istismarcı misyonerlikte, her çeşit yolu kullanarak insanları Hıristiyanlaştırmak asıl hedef olarak belirlenmiştir. Halbuki Hz. Muhammed'in bile, birilerini İslâmlaştırmak gibi bir görevi yoktu. İslâmlaşmak kişinin kendine ait bir özgürlüktür. İsteyen inanır isteyen inanmaz. Ama bugün birçok çağdaş araştırmada "İslâmlaştırma", "kılıçla İslâmlaştırma", "kılıcsız İslâmlaştırma" gibi kavramların fütursuzca kullanıldığını görmekteyiz. Kur'an'ın bu konudaki tutumu ve Hz. Peygamber'in uygulamaları gözden geçirildiğinde, bu tür kavramlaştırmaların İslâm'ın ruhuna tamamen ters olduğu görülecektir. Kur'an'ın doktrininde ve Hz. Muhammed'in uygulamalarında, -inansın veya inanmasın- hiçbir insan mutlak öteki gösterilmemiştir. Son zamanlarda batıdan yapılan çeviriler yoluyla, bizim kendi düşünce dünyamızı ve değerlerimizi altüst eden ve kargaşaya sebep olan bir dizi kavramın tehdidi altındayız. Bunlardan birisi, "öteki" kavramıdır. Bu kavram, sosyoloji çalışmalarında ve bizim kendi alanımızla ilgili diğer çalışmalarda o kadar sık tekrar edilmeye başlandı ki; Müslüman'ın Hıristiyanlara, hatta Müslüman'ın Müslüman'a bakışı bile bu kavram üzerinden tanımlanır oldu. Yani Müslüman Müslüman'ın öte-

29 Dinde zorlamanın olmadığını ve özgür iradenin esas olduğunu belirten bazı ayetler şöyledir: 1. "Dinde zorlama yoktur. " (2. Bakara, 256) 2. " De ki: Hak, Rabbinizdendir. Öyle ise, dileyen iman etsin, dileyen inkar etsin. ... " (18. Kehf, 29) 3. " Sizi yaratan O'dur. Böyle iken kiminiz kafir, kiminiz müminidir. Allah yaptıklarınızı görendir " (64. Teğâbun, 2) 4. " Sizin dininiz size benim dinitim de banadır " (109. Kâfirin, 6)

kisi veya Hıristiyan Müslüman'ın ötekisi görülerek ötekilerin kaldırılması, ehlileştirilmesi veya dönüştürülmesi gereken düşman ilan edildi. İslâm düşüncesinde Allah'ın en güzel şekilde yaratmış olduğu her bir insan muhtemeldir ve asla "mutlak öteki" değildir. Ama bugün "öteki" kavramı, İslâm dünyasında Müslümanların zihinlerine yerleştirilmek suretiyle çatışmacı bir Müslüman tipi üretilmek istenmektedir. Hıristiyan araştırmacıların ya da Batılı sosyologların ortaya koyduğu bir kavramsal çerçeveyi alıp kendimize "muhayyel ötekiler" oluşturmak son derece yanlıştır. Aslında Müslüman kültürde ehl-i zimmet olarak görülen Hıristiyanların öteki olarak algılanması, yeni bir olgudur. "Beyaz adam" misyonuna kendini kaptırmış maceraperestlerin başlattığı ve günümüzde farklı biçimlerde devam eden Haçlı seferlerinin bir ürünüdür. Bu, dehşet verici Müslüman katliamlarının intikamını almak ve Müslümanların onurunu ayaklar altına alan batı sömürgeciliğinden kurtulmak için varlık-yokluk mücadelesinin bir tezahürüdür. Halbuki ne Hıristiyanlar ne de kafirler Müslümanların alternatifidir. Hem ehl-i kitab hem de kafir, Müslümanlarla birlikte yaşayabilir. Onların yaşama hakları ellerinden alınmaz. Herkesin Müslüman olması gibi ne bir şart ne de bir zorunluluk vardır. Bu konuda, kişinin kendi beyanı ve iradi kararı esastır. Bu hoşgörü, İslâm'ın tarihi ve doktrininde hep varken, Müslümanların tarihinde her zaman hayata geçirilememiş olması üzüntü vericidir. Ama buna rağmen, Müslümanların tarihi diğer din mensuplarının tarihiyle kıyaslandığında, onurlu bir tabloyla karşı karşıyayız. Allah'ın kitabı ve Hz. Muhammed, insanları dine, asla kılıçla davet etmedi. Küfür ehliyle, ehl-i kitab ve düşmanlarla en büyük cihad, aşağıdaki ayet-i kerîmede de belirtildiği gibi, Kur'an'la yapılandır: "Kafirlerle boyun eğme ve onlara karşı büyük cihadi bu Kur'an ile yap."³⁰ denmektedir. İslam'da esas olan barıştır. Cihad ve savaş, son çaredir.

Hz. Peygamber'in 23 yıllık Peygamberlik döneminde yaptığı savaşlar, bu savaşlarda her iki taraftan öldürülenlerin sayısı ve esir alınanlara yapılan muamele tarihi kaynaklardan incelendiğinde, onun barış ve merhamet Peygamberi olduğu herkes tarafından kabul edilecektir. Kureyza olayı hariç bırakılacak olursa Hz. Peygamber'in emir ve komutasında toplam 27 gazve yapılmış ve bunlardan sadece dokuzunda çarpışma meydana gelmiştir.³¹ Küçük çaplı, toplam 35-60 civarında seriyyeler düzenlenmiştir. Çarpışma meydana gelen gazve ve savaşlar da onun harcadığı zaman, yollar dahil, peygamberlik döneminin yaklaşık % 2'sini oluşturmaktadır. Bu savaşlarda, yaklaşık olarak kafirlerden toplam 216 kişi ölmüş, Müslümanlardan 138 kişi şehid düşmüştür.³² Hz. Muhammed'in emir ve komutasında yapılan savaşlar, dünya tarihinde en az kayıp verilen ve tarihin gidişatını olumlu yönde en fazla etki-

30 25. Furkan, 52.

31 İbrahim Sarıçam, *Hz. Peygamber'in Çağımıza Mesajları*, Ankara 2000, 118.

32 Sarıçam, a.g.e., 120.

leyen savaşlardır. O, hiç bir zaman mesajını zor kullanarak, silahla yaymak iddiasında olmamıştır. Çünkü o, insanları doğru yola en güzel bir şekilde ve hikmetle çağırmakla görevlendirilmiş, bunun için kılıç ve savaşa baş vurması istenmemiştir.

Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Muhammed'in uygulamalarında kâfirlerin mutlak bir öteki olmadığı açıkça görülmektedir. Vatikan kütüphanesi Türkçe Yazmalar arasında bulunan anonim bir hadis kitabındaki komşu haklarıyla ilgili kısım, "İslâm kılıçtan başka bir şey getirmedi" diyenlerin ve onu alıntıl原因larının dikkatine sunulacak güzel bir örnektir.³³ Bu eserde komşuya ve çocuğuna nasıl davranılacağına dair ilginç öğütler bulunmaktadır. Orada komşu, üç haklı olan, iki haklı olan ve bir haklı olan olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bunlardan bir haklı olan, kâfir komşudur. Bu hak, insan haklı/yakınlık hakkıdır. Bu metinde, hadisler verildikten sonra, o gün toplumda yaşanan olaylar değerlendirilir. Kafir komşuya nasıl davranılacağına dair şu öğüt verilir: "Komşuya hediye vireler azdan çoktan, eğer ki haraç virür kâfir dahi olsa." Zamanım olmadığı için uzatmayacağım.

- 33 "Bu komşu hakkın bildürür. Salih komşu istemek sünnet-i Resüldür. Bir hadiste dahi eydür: "İsten salih komşu, ev satun almazdan ön" der.
 "Eyu yoldaşı isten, yola gitmezden ön" didi.
 Hadis: Resûlullah (sav) eydür: Komşu hakkı ana hakkı kibidür." der.
 Hadis: Resûlullah (sav) eydür: Her evin dört yanında kırk ev komşusudur. Hakkı vacibtür üzerimze kişinün" der.
 "Güç yettikçe komşuya ikram ideler. Dahi kendü tok yatub komşu aç yatmaya. Artuk taandan ortaklığı vardır."
 Resul (as) buyurdi ki: " Komşu üçdür. Birünün üç hakkı var. Birünün iki hakkı var, birünün bir hakkı var. Amma ol komşu ki üç hakkı var, kapu komşusudur. Biri İslâm hakkı, biri komşulig hakkı, biri yakınlıg hakkı.
 Amma ol komşu ki eki hakkı vardur. Biri İslam hakkı, biri komşulig hakkı.
 Amma ol komşu ki bir hakkı var. Kafir komşusudur. Bir komşu hakkı var heman.
 Mes'ele: Komşuyı incitmeyeler. Cefa itmeyeler. Kerahet görmeyeler.
 Hadis: Resûlullah (as) eydür: Benüm carım Allah Ta'alanın kudreti elindedür. Ol Allah Hakkı için müsülman olmaz kişî, ta komşu elinden ve dilinden emin olmayınca."
 Mes'ele: Komşuya hediye vireler, azdan çoktan. Egerçi harac virür kafirse dahi.
 Mes'ele: Komşu evine destursuz bakmıyalar.
 Mes'ele: Bazıları eydür: Sağ koldan sol koldan, dahi önünden ardından, kırk ev komşudur. Nafaka vireler. Ton vireler. Kurban etin vireler.
 Mes'ele: Komşunun itin urmıyalar. Divarına işemiyeler, katı söylemiyeler. Oglancuğuna latife ideler, yüzün yuyalar, başın sıgayalar. ...
 Mes'ele: Komşu nesnecük virse az görmiyeler. Hor bakmıyalar. Ogrıcak güler yüzle bakalar. Ödünc vireler. Sayrı olsa soralar, çağırsa, meded dise varalar. Ellisine, düğününe, cenazesine varalar. Evin turın (?) saklıyalar. Hiyanetlik itmeyeler avratına, oğluna, kızına, ... Dahi yaramaz kokulu nesne komşu evinden yana etmiyeler. Evini yüksek yapmaya, komşu yıl varnasun deyu.
 Mes'ele: Satun aldugı yemişden komşuya vire, kendü yimezden öndin.
 Mes'ele: Kendü nefsinin hor göre. Komşuyı hor görmeye.
 Mes'ele: Bir kimse evin satan olsa evvel komşuya diye. ... Yad kişiyi satmaya, ineger komşu almaya.
 Mes'ele: Komşu komşudan su ve tuz ve hamîr ve od ala, men etmeyeler.
 Ganimet göreler salih komşuyı.
 Hadis: Resûl (as) eydür: "Allah Ta'ala'nun yüz bin belasın savar salih komşu" der.
 Hadis: Resûl (as) eydür: Bir kişî komşısın, kavmin, yoldaşın öğse, ol kişî salih olur."
 (Bkz.: Anonim Hadis Kitabı: Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları 364, yaprak 110-11b) İlgili kısım için bkz.: Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, II. Baskı, Ankara 1996, s. 33-34.)

Kısaca şunu söylemek istiyorum; biz İslam'ı ve Hz. Muhammed'i bilimsel verilerin ışığında ve bilimsel yöntemlerle yeniden okumak zorundayız. Özellikle Hz. Muhammed'i doğru anlayabilmek için onun tarihsel kişiliğiyle menka-bevî kişiliğini birbirinden ayırmak gerekiyor. Sözlerimi, hiçbir insanın mutlak öteki olmadığını çok veciz bir şekilde dile getiren Ahmet Yesevi'nin bir beytiyle bitirmek istiyorum.

Sünnet imiş kafır bolsa birme azar
Köngli kattıġ dil-âzârdın Hudâ bizâr³⁴

Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

34 Türkçemizde anlamı şudur:
Sünnet imiş, kafır dahi olsa, incitme;
Kati gönüllü, gönül incitenden Allah dahi usanmıştır.